

A bizánci Liturgia emotív etikája Stanley Harakas nyomán

Az etikai nevelés minden korszakban fontos az egyén és a közösség javára is, hiszen az egyén is jobban kibontakoztathatja igaz emberségét, és a közösségi együttélés is barátságosabban, valamint hatékonyabban történhet (az erkölcsös embert nem kell annyit ellenőrizni, nem okoz annyi kárt). Az ókori görögöktől, a középkori természetjogi (lex naturalis) gondolkodáson át az ENSZ Emberjogi Nyilatkozatáig tart az a meggyőződés, hogy minden emberre azonos alapjogok és azonos etikai alapszabályok vonatkoznak. Nincs keresztény szemtelés és ateista szemtelés, hanem szemtelés van. Létezik bizonyos kulturális legitim pluralizmus (pl. családi szokások), de csak a közös erkölcsi nevező után (a nők elleni erőszak nem kulturális sajátosság). A jó erkölcsi nevelésért ezért sokat fáradsnak a vallások, a kultúra, a művészetek, a tudományok, a sport, a politika. A kereszténység ettől a horizontális szemléletű etikai neveléstől, a természetjogi gondolkodástól nem zárkózik el, hanem beszáll: hisszük a khalkedoni dogmák alapján, hogy az emberség teljessége Krisztusban ragyogott fel. A jó keresztény etika tehát nem egy különleges „gettóegzisztenciát” akar, hanem a mindenkire vonatkozó jobb emberséget hirdeti. Ezért a keresztény etika egyszerre két irányba folytat dialógust: vertikálisan Istennel, horizontálisan pedig minden jóakarató emberrel, tudománnyal, kultúrával. Jó moráleteológiát üzni ezért roppant nehéz.

Bár az erkölcsi nevelés minden korszakban fontos, mára változnia kell a nyelvezetnek és a nevelés módjának. A moráleteológiának reflektálnia kell az egyházon belüli teológiai hangsúlyok alakulására, és a mai idők jeleire. A mai posztmodern ember különösen érzékeny a szubjektivitásra, a személyességre. A régi morálban túl hangsúlyos volt a „kell”, a „kötelesség”, a „törvény”. Ma már nem lehet ebben a hangnemben meghívóan hatni. Másrészt a teológián belül is eltolódás érezhető az egykori „bűnmoráltól” és „kötelességetikától” a pozitív szemléletű etika felé: az etika nem egyszerűen a parancsok megtartása, a bűnök kerülése, a kötelességek teljesítése, hanem szeretet-morál, az élet pozitív építése, az életpálya felelős vezetése. Kulcskifejezése lett az „elbűvöltség” (fascinum): Isten előbb elbűvöl, vonz, szeret – s így hív meg jobb erkölcsre.

Ezekben a folyamatokban érdemes tekintetünket a keleti egyházak teológiája felé fordítani. A keleti egyházakban minden teológiai gondolkodás közepe a Liturgia. A kortárs teológiai gondolkodók szoros egységben látják a Liturgiát és az etikai nevelést. Alexander Schmemmann a „liturgikus teológiájában” hangsúlyozza, hogy a Liturgia nem egyszerűen a teológiák mellett van, hanem maga is forrás a teológia számára. Dawid W. Fagerberg szerint a liturgia eleve etikai is, és fordítva, az etikai életvezetés egyben mindenki liturgiája is. Az orvos és teológus Hugo T. Engelhardt nagyon merészen hangsúlyozza: máshogy gondolkodik az emberi testről, a szexualitásról és a főleg a bioetikáról, aki rendszeresen Eucharisziához járul. Ebbe a sorba illik Stanley S. Harakas kortárs görög ortodox teológus is, aki a Liturgia emotív etikáját hangsúlyozza.

Az emotív etika felveti a kérdést: etikára tényleg csak a túl direkt „kell”, vagy túl erős „kötelesség” kifejezésekkel lehet? Ez a mód, nyelvezet valóban vonz? Az emotív etika más utat javasol: igyekezzünk dicsérni a jót, igyekezzünk nem tolazkodó, hanem vonzó érzelmekkel hatni a hallgatóra. Persze itt egy fontos ismeretelméleti szétválasztásnak meg kell történnie: a jó melletti érzelmi kiállás nem lehet pusztán önkényes, nem pusztán a szubjektív-posztmodern egyéni relativizmus

töredezetttségének megerősítése, hanem van mögötte metafizikai abszolút jó, maga az Isten. Itt válik el Harakas liturgikus emotív etikája A. Ayer üres emotivizmusától. Harakas igényeivel teljesen párhuzamba vonható a nyugati kereszténységből Hans Urs von Balthasar igénye, aki nem engedi a „szépet” elszakadni a metafizikai tartalmától, a „jótól és az igazságtól”. A szép nem tolokodóan emel az igazság és a jóság felé.

Ezek tükrében veszi szemügyre Harakas, hogy a Liturgián voltaképpen hogyan is jelenik meg az emotív etika, érzelmileg hogyan is akar a jó felé felemelni. Kiemelhetők az ikonok, melyek nemcsak Isten felé mutatnak, hanem az embert is ikonná, Isten jobb képmásává akarják szépségük által változtatni. Kiemelhető a liturgia drámaisága, látványossága, a teljes ember bevonása (tömjénillat, ének, látvány), a liturgia szinte szemléltető arzenált vonultat fel, hogy az embert a legigazabb embersége felé, Krisztus felé emelje. Harakas kitüntető figyelmet szentel a liturgikus himnuszoknak: ezek nem használják a direkt „kell”, „kötelesség” nyelvezetét, hanem emelkedett hangnemben megéneklik a jót, s ezáltal belső vonzalmat ébresztenek a jó felé. Néhány szép példával lehetne szemléltetni:

Virágvasárnap a pálmaágak és a Krisztus elé terített leplek legyen az erkölcsünk:

„Tapsoljunk hívek összhangzóan, vigyünk *erényágakat* mi is, mint a gyermekek Krisztusnak, s lengessük neki az Istennek *tetsző cselekedetek* kendőjét, s fogadjuk be magunkba őt titokzatosan.”

A terméketlen fügefafa láttán így szólítja meg a himnusz az ember saját lelkét:

„Mit lustálkods, szerencsétlen lelkem? Miért jár még mindig időszerűtlenül világi gondokon az eszed? Miért a mulandó dolgokkal foglalkozol? Már itt van az utolsó óra, és el kell költöznöd innét! *Józanodj*, amíg még időd van rá, és kiáltsd: Vétkeztem ellened, Üdvözítőm, de azért *ne vágj ki engem*, mint terméketlen fügefát, hanem könyörülj rajtunk, kegyelemes Krisztus, és mi félelemmel hangoztatjuk: Bárcsak ki ne zárának Krisztus menyegzős csarnokából!”

A himnuszokban gyakori a jó és a bűnös magatartás összevetése. A Jézus lábát olajjal megkenő asszony és Júdás erkölcsi élete két irányba tart:

„Midőn a bűnös asszony kenetet hozott neked, épp akkor tanítványod alkut kötött a törvényszegőkkel. Amaz örömmel öntötte rád a drága kenetet, ez pedig már sietett elárulni a felbecsülhetlent. Amaz uralkodónak ismert el, ez pedig elszakadt az Uralkodótól. Az asszony *megszabadult*, ám Júdás az *ellenség rabja* lett. Szörnyű volt a kicsapongás, de erősebb a megtérés. Ezt add meg nekem is, érettünk szenvedő Üdvözítő és üdvözíts engem!”

A bizánci Liturgián megjelenő emotív etika mindenkinek fontos. Egyrészt a Liturgián részt vevő keresztényeket sem engedi üres liturgizmusba, formalizmusba süllyedni: a liturgia és az etika nem két világ. Másrészt felmutat egy másik hangnemet, a „kell” és „kötelesség” direkt szavai helyett legyen a hangsúly a meghíváson, az elbűvöltségen.

Papp Miklós